Mathilde Bensoussan (Universitat de Rennes II)

Cartes impertinents, de Maria Aurèlia Capmany: un feminisme ple d'humor

Parlar de Maria Aurèlia Capmany necessitaria molt de temps, tan diverses han estat les seves tasques, cada una de les quals podia donar-li la notorietat, ja que en totes excel·lia: la novel·la, l'assaig, les obres teatrals, els telefilms, els llibres per a infants, els articles i conferències sobre temes d'actualitat —va col·laborar durant molts anys a la revista *Serra d'Or*—, d'història de Catalunya. Com a regidora de l'Ajuntament de Barcelona va demostrar a bastament els seus dots d'organització. A més a més, les dones a Catalunya li deuen molt tant pels seus llibres com pels seus articles, conferències i actes diversos on parla de llur situació, de llurs problemes, de llur lloc en la societat.

Després d'aquest breu resum de les innombrables activitats d'aquesta dona excepcional, voldria parlar avui només d'un dels seus llibres dedicats a les dones. *Cartes impertinents* és una sèrie de 27 cartes, dirigides cada vegada per una dona diferent a una altra dona, la qual no coneix personalment, però que li sembla representativa. Malgrat l'heterogeneïtat de les èpoques i dels personatges veiem dibuixar-se de mica en mica la visió que la societat té de la dona, visió imposada pels homes i que moltes dones accepten i algunes rebutgen. És un llibre que tracta de problemes seriosos, però amb l'humorisme que escau a les coses greus per no resultar esgarrifoses o avorrides.

L'autora comença per adreçar una carta a les lectores on, després de dir que «la duresa d'una dona a una altra dona supera la duresa del diamant», afegeix: «Vet-la aquí, doncs, aquesta agressiva i mal intencionada crítica, disposada a esbandir, a baix, a la plaça, al celobert, l'eterna qüestió: qui ets tu, dona que passes pel carrer: esclava o dèspota? D'antuvi ja estem avisades: aquestes cartes seran també una crítica feta per dones a altres dones.

En primer lloc citaré les heroïnes d'obres de ficció inventades per escriptors masculins. Hi trobem la Ben Plantada d'Eugeni d'Ors. La que li dirigeix la carta és una feminista de 1911 que comença per dir-li que la detesta i li diu per què. Teresa la Ben Plantada representa tot allò contra el que les feministes de començament de segle han lluitat: contra la dona que només vol ésser dona i no individu, que tot el que desitja és tenir fills per perpetuar l'espècie. Segons sembla, Eugeni d'Ors va dir de la seva heroïna: «Teresa és la feminitat perfecta, perquè reuneix la gràcia corporal de l'harmonia i les

gràcies del seny i de moral discreció.» No sense ironia, Maria Aurèlia Capmany posa en boca de la feminista aquesta pregunta: «Ja em dirà què en farem d'aquestes qualitats! Ja m'explicarà si hi ha cap cosa important d'aquest món que s'hagi fet amb gràcia corporal, amb moral discreció o amb seny.» El que li sembla pitjor en aquesta novel·la, que va tenir tant èxit quan va ser publicada el 1912, és que amaga la seva ideologia profundament antifeminista, presentant Teresa com l'ideal de la dona catalana moderna.

Un altre personatge de ficció a qui una desenamorada envia una carta: Mariana Alcoforado, la monja portuguesa. Primer engany: aquestes lletres de la monja portuguesa, joia literària on s'expressa en el més alt grau la passió amorosa que una dona pugui sentir, han estat escrites per un home, el senyor Gabriel Guilleragues, secretari de Lluís XIV. Aquesta monja, màrtir voluntària de l'amor, no ha existit mai, només és la projecció dels desigs d'un home que vol fer de la dona enamorada, com diu l'autora de la carta, «indigència pura, orgia de dolor, exaltació de la més absoluta dependència». Aquestes falses cartes que tant èxit van tenir, sobretot entre els homes, han contribuït a bastir el mite de la naturalesa feminina. Per a l'autora de la carta, aquest senyor Guilleragues és un precedent emmascarat del marquès de Sade, el qual va tenir la franquesa d'escriure: «Sentiu pietat del pollastre que us mengeu? No, ni hi penseu tan sols. Feu igual amb la dona; l'un i l'altre són animals casolans al vostre servei, que heu d'utilitzar segons l'ús indicat per la naturalesa, sense distinció de cap mena.»

De passada ataca la psicoanàlisi dient: «Quan les dones de veres —que gràcies a Déu n'hi ha— han recollit la seva part gloriosa de vida, els doctes psicoanalistes han corregut a tranquil·litzar l'auditori mascle, explicant que eren les restes de sexe masculí, sempre latent en les dones imperfectes, que sorgien per reclamar uns drets que la dona fins i tot havia d'ignorar.»

Si el senyor Guilleragues va fer de la seva monja enamorada l'arquetipus de la dona totalment sotmesa a l'home, amo i senyor, el poeta Ausiàs March, amb els poemes dedicats a la seva Dama, Dona Teresa, posa la dona en un altar, i es declara indigne d'ella. La que dirigeix la carta a aquesta Dona Teresa és una prostituta, una d'aquelles que el bon poeta freqüentà amb assiduïtat perquè el pobre home tenia un sexe que li exigia plaer, mentre que la seva ànima volia puresa. «El cos humà», diu la prostituta, «l'ha partit en dues parts: cintura per amunt, cintura per avall. Cintura per amunt, considerada com la noble, la bella, la bona, us l'ha dedicada a vós; cintura per avall, considerada la innoble, la lletja, la dolenta, me l'ha dedicada a mi.» Aquí l'autora denuncia aquest altre invent dels homes, tan còmode per a ells: hi ha

dones sublims, tan pures que ignoren tot «lleig desig», però com que els homes són febles i cauen en la temptació, hi ha les altres, les dolentes. Aquesta duplicitat, imaginada pels homes, és, d'una part, la «belle dame sans merci» (Alain Chartier), i, de l'altra, la prostituta, «un error gravíssim», diu ella, «car el fruit de tanta celestial puresa ha de ser per força el negoci del bordell». La conclusió, evident, és que les dones, com els homes, són fetes de dues parts, cintura per amunt i cintura per avall, que en realitat no són més que una sola cosa.

Trobem encara entre les heroïnes imaginades pels homes la pobra Griselda, nascuda de la imaginació de Boccaccio —en l'últim conte del seu *Decameron*— i que va tenir tant d' èxit que inspirà Petrarca i Chaucer, *The Canterbury Tales* i *Griselda* de Bernat Metge, adaptat de Petrarca. Griselda ha quedat com el símbol de la submissió i de la fidelitat al marit. És a ella que una adolescent d'avui dirigeix la seva carta, confessant que no entén la manera d'ésser d'aquella dona. El que és interessant en la història de Griselda és que ella il·lustra en primer lloc la desconfiança masculina: és la dona tan obedient i tan fidel com sembla? Walter posarà a prova, d'una manera horrible, aquestes qualitats demanades a una esposa; el pitjor és que els autors han volgut presentar-la com model de les esposes ja que accepta sense queixar-se totes les proves. No s'han adonat que Griselda és monstruosa. I l'adolescent li pregunta: Quina mena de persona vas ser, una perfecta idiota o una gata maula? De pobra pastora a muller d'un marquès hi ha molta diferència i es comprèn que Griselda es mostrés humil i obedient amb un marit que li donava tal situació. Però d'aquí a deixar que el marit li agafés els fills per «matar-los», deia ell, que anys després li anunciés que Roma anul·laria el matrimoni perquè ell pogués casar-se amb una joveneta noble, mentre que Griselda els faria de criada, i que tot el que ella troba a dir és: «Senyor, procureu no causar-li tant de mal com a mi.» Aquesta història acaba bé. El marit va premiar tanta obediència i humilitat tornant-li-ho tot: els fills, la dignitat d'esposa, etc. Al final de la carta, l'adolescent es pregunta si en el fons aquesta Griselda no era una cínica. Segurament no ho era per als homes que la van inventar com esposa exemplar. Fet i fet, aquesta muller submisa no està gaire lluny de la monja portuguesa imaginada pel senyor de Guilleragues.

Shakespeare va crear alguns personatges femenins rebels a l'ordre establert pels homes i que no desitjaven ni casar-se ni fer-se monges, úniques sortides que les noies de casa bona tenien aleshores. Entre elles trobem la Beatrice de *Molt soroll per res* i la Caterina de *L'amansiment de la fúria* i és aquesta

Caterina que escriu una carta a una noia burgesa a la vigília de la seva boda. Què en fa Shakespeare d'aquestes noies? Acaba casant-les, i com diu Caterina, va haver d'aprendre a «mentir sense rubor, amb la més absoluta indiferència. La millor mostra del meu art és el discurs final, on explico que el marit és el senyor i la dona el súbdit, que ell arrisca la vida per ella i ella s'està a caseta tota agombolada. Un manual de la perfecta casada, segons els cànons que l'home es va inventar per a la seva major honra i glòria». Els homes, segons Maria Aurèlia, han fet de les dones unes mentideres, i ai de la que diu la veritat! En una altra carta adreçada per una honesta mentidera a Cordèlia, la filla petita del rei Lear:

> «Per què», diu la mentidera, «quan el teu pare et va preguntar si l'estimaves no vas contestar amb uns tòpics com ho van fer les teves germanes, per què vares contestar raonablement? Ningú no ens demana d'ésser raonables.» «Les dones hem seguit mentint, i ens fem un tip d'explicar que el nostre cor està curull d'amor i abnegació pel pare, pel marit, pel fill. I això no ens priva de fer-los la vida impossible, precisament amb els nostres sentiments, i ells, satisfets de tant amor, suporten totes les impertinències.»

Les dones són mentideres per necessitat vital, sembla pensar Maria Aurèlia Capmany. Si prenem el cas d'una dona ambiciosa, i aquí serà una carta de Lady Macbeth a una egrègia barcelonina, se'ns demostra que l'única manera per a una dona d'obtenir el poder serà fent-lo obtenir a un home que ella haurà aconsellat i dirigit secretament. En una altra carta, una dona escriu: «No hi ha invent, no hi ha obra literària, no hi ha carrera política que no tingui, entre bastidors, una existència femenina silenciosa i amatent.» Naturalment es pot dir que l'afirmació és exagerada, ja que s'han donat força excepcions, però també és cert que molt sovint la dona ambiciosa ha hagut d'acontentar-se amb el paper d'«éminence grise».

Què és el que dona encara avui en dia el poder de decisió als homes en la nostra societat? Els diners, sembla pensar una noieta en una carta escrita per una feminista, o més ben dit els diners guanyats pel treball que li donaran independència, i per accedir al poder. «Ja en el poder, volíem arribar a conformar un món més habitable.» Podem veure que avui, que tantes dones treballen, que guanyen diners, que fins i tot ocupen càrrecs importants, el món no canvia ni canviarà mentre la consciència col·lectiva segueixi immutable. Perquè el problema no només és el de les dones, sinó el de les dones i els homes junts per arribar a assolir „el prodigi del perfecte accord entre dos éssers humans dotats d'unes facultats i d'uns drets idèntics"». Aquesta última frase del drama d'Ibsen *Casa de nines* és citada dins la carta adreçada a Nora,

la combativa, per «una resignada». Per a Maria Aurèlia Capmany, si la mentalitat dels homes ha de canviar, potser més ha de fer-ho la de les dones i és molt còmode el fet de no tenir responsabilitats; és un error creure's una dona alliberada perquè al llit canvia de mascle com de sabates, diu paraulotes, beu i fuma molt, és a dir, imita els homes. Igualtat sí, però dintre de la nostra diferència. Una de les cartes diu: «Un dia, potser llunyà encara, les dones aprendran a contemplar el món amb ulls propis.»

És aquest el missatge principal, em sembla, que es desprèn d'aquest llibre, nascut d'una profunda reflexió sobre les relacions entre homes i dones: quan la dona aprengui a mirar el món amb ulls propis, la mirada que els homes dirigeixen a ella canviarà també, no la veurà ni com una esclava ni una dèspota, sinó com un ésser humà, sotmesa com ell, tot i la seva diferència, a la difícil condició, que només es dóna en la nostra espècie, d'animal que sap que ha de morir.

Llista de les cartes

D'un fill de casa bona a una catalana que exerceix.
Estimada amiga: Distingida senyora, etc.
D'una feminista de 1911 a Teresa, la ben plantada.
D'una burgesa a una obrera.
D'una dona de sa casa a un intel·lectual.
D'una menopàusica a una noia que tot just ha començat a menstruar.
D'una feminista a una noia molt d'avui.
D'una adúltera a una noia que practica la promiscuïtat.
De la viuda de Barbablau a la viuda d'un milionari qualsevol.
De Lady Macbeth a la senyora Soler, la intel·ligent esposa del Dr. Soler.
D'una soltera emancipada a una senyora de sa casa.
D'una ingènua infeliç a una dona il·lustre que presenta la seva candidatura a l'Acadèmia.
D'una obrera a una senyora que es dedica a fer conferències parlant de l'emancipació de la dona.
D'una dona casada i amb fills a una soltera.
D'una noia d'avui a una àvia perplexa.
D'una desenamorada a la monja portuguesa.
De Caterina, filla de Baptista, cavaller adinerat de Pàdua, a Mercè, filla de Ramon, ciutadà adinerat de Barcelona.
De la noia de club a una noia normal.

D'una dona fidel a una dona d'avui, afectada de bovarinisme.
D'una resignada a Nora, la combativa.
D'una dona que no fa res a una dona que li agrada treballar.
D'una noia decepcionada a una senyora plena de qualitats.
D'una dona mà foradada a una dona estalviadora.
D'una honesta mentidera a Cordèlia.
D'una assassina a una dona de bé.
D'una prostituta a Dona Teresa.
D'una noia de poble a una noia de ciutat.
D'una adolescent a Griselda.
D'una dona de bé a l'assassina de l'àngel de la llar.

Bibliografia

Obres de Maria Aurèlia Capmany sobre feminisme (per ordre cronològic)

La dona a Catalunya, Barcelona: Edicions 62, [1]1965 ([5]1979).
«Pròleg» a *El segon sexe*, de Simone de Beauvoir, traduït per Hermínia Grau de Duran, Barcelona: Edicions 62, 1968.
El feminismo ibérico (con la colaboración de Carmen Alcalde), Barcelona: Oikos-Tau, 1970.
El feminisme a Catalunya, Barcelona: Nova Terra, 1973.
El comportamiento amoroso de la mujer, Barcelona: Dopesa, 1974.
Dona, doneta, donota, Barcelona: Dopesa, 1975.
Dona i societat a la Catalunya actual (de Maria Aurèlia Capmany, Maria Oranich, Anna Balletbó, Maria R. Prats, Isabel Clara Simó), Barcelona: Edicions 62, 1977.
Cartes impertinents, amb una carta-pròleg de Josep Maria Llompart, Palma de Mallorca: Moll, 1980.